

Małgorzata Rospara, Agnieszka Stańska

Czy została wykorzystana szansa na opisanie gospodarczych dziejów Południowego Podlasia w okresie międzywojennym? : Wokół książki Arkadiusza Zawadzkiego Gospodarka Południowego Podlasia w latach 1918–1939

Radzyński Rocznik Humanistyczny 16/1, 215-223

2018

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Małgorzata Rospara, Agnieszka Stańska

Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach, Wydział Humanistyczny
mbp.wegrow@gmail.com; agnieszka.stanska73@gmail.com

Czy została wykorzystana szansa na opisanie gospodarczych dziejów Południowego Podlasia w okresie międzywojennym? Wokół książki Arkadiusza Zawadzkiego *Gospodarka Południowego Podlasia w latach 1918–1939*

Around the book of Arkadiusz Zawadzki "Economy of Southern Podlasie in 1918-1939"

ABSTRACT

In 2014 a book by dr Arkadiusz Zawadzki (an assistant lecturer at the Archive Studies Unit, Department of History and International Relations, Siedlce University of Natural Sciences and Humanities), entitled *Gospodarka Południowego Podlasia w latach 1918-1939* [The Economy of Southern Podlasie 1918-1939]. The publication, as mentioned by its very author in the *Introduction*, is an extended version of his doctoral thesis written under the guidance of dr. hab. prof. UPH Józef Piłatowicz, and defended in 2013 at the Faculty of Humanities UNS Siedlce.

It is worth underlining that it pioneering work - Arkadiusz Zawadzki attempted to write an economic monograph on the economics of Southern Podlasie whose chronological framework covers the 1920s and 1930s in the territory of nine, and from 1932 eight northern counties [powiat] of Lublin Province.

According to the Author the objective of the monograph is to answer the question: What was the position of the Southern Podlasie region in the economic system of the Second Polish Republic, and to consider the question whether it was a modern or a backward region in terms of economy, and whether one can talk about progress in the 21 years of independence. In the *Conclusion* the Author raises another question: Can one, therefore, in the light of the information provided herein, answer the question about the economic development of the region?

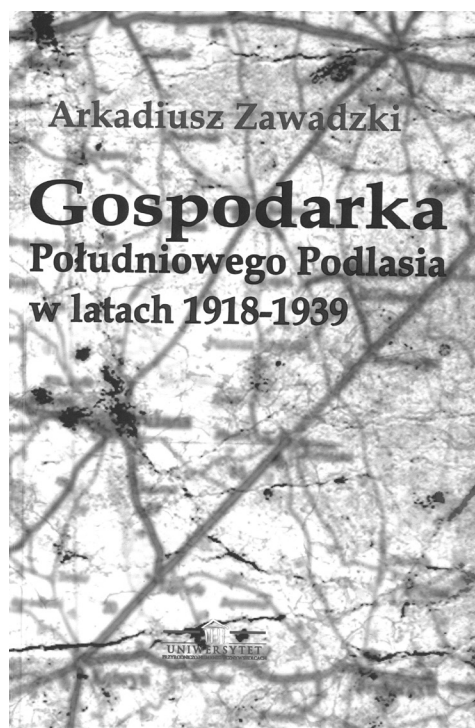
The book is an academic publication and it must not be omitted while discussing the economic issues. For many years a book concerning a similar topic, which is not easy to discuss, had not been written. Arkadiusz Zawadzki commands recognition for his efforts put in the creation of such a monograph. The book is interesting to read; it is intended mainly for historians dealing with the

economy of the Second Polish Republic, regional culture specialist, and for the history lovers; reading it is not easy.

Key words: polemics, economic history, Southern Podlasie, Arkadiusz Zawadzki

Słowa kluczowe: polemika, historia gospodarcza, Południowe Podlasie, Arkadiusz Zawadzki

W 2014 r. ukazała się książka autorstwa dr. Arkadiusza Zawadzkiego (asystenta w Zakładzie Archiwistyki w Instytucie Historii i Stosunków Międzynarodowych Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach) pt. *Gospodarka Południowego Podlasia w latach 1918–1939*¹. Publikacja, jak wspomina sam Autor we *Wstępie*, jest rozszerzoną wersją rozprawy doktorskiej napisaną pod kierunkiem naukowym dr. hab. prof. UPH Józefa Piłatowicza i obronionej w 2013 r. na Wydziale Humanistycznym UPH w Siedlcach.

Warto zaznaczyć, iż jest to pionierska praca². Arkadiusz Zawadzki pokusił się o napisanie monografii gospodarczej Południowego Podlasia, której ramy chronologiczne obejmują lata 20. i 30. XX w. na obszarze dziewięciu, a od 1932 r. ośmiu północnych powiatów województwa lubelskiego³. Autor oparł swe opracowanie na różnorodnych źródłach: przede wszystkim na materiałach archiwalnych, źródłach drukowanych, dzieląc je na statystyczne, normatywne, pamiętniki i wspomnienia, spisy i wykazy, czasopisma, a także na opracowaniach, które zawierają monografie, syntezy oraz artykuły i rozdziały prac zbiorowych. Trzeba przyznać, iż Autor przebadał bardzo bogatą bazę źródłową, w tym archiwalną i statystyczną. Korzystał z zespołów archiwalnych z Archiwum Państwowego w Lublinie, Archiwum Państwowego w Lublinie Oddział w Radzynie Podlaskim, Archiwum Państwowego w Siedl-

¹ A. Zawadzki, *Gospodarka Południowego Podlasia w latach 1918–1939*, Wydawnictwo Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach, Siedlce 2014, ss. 600.

² Oczywiście nie należy pominąć książki Artura Czuchryty, *Przemysł rolno-spożywczy w województwie lubelskim w latach 1918–1939*, Lublin 2008.

³ Zasięg terytorialny Południowego Podlasia w latach 1867–1912 to obszar guberni siedleckiej, którą stanowiło dziewięć powiatów: bialski, konstantynowski, garwoliński, łukowski, radzyński, siedlecki, sokołowski, węgrowski i włodawski – czyli w 1919 r. północna część województwa lubelskiego.

cach, Archiwum Państwowego w Warszawie Oddział w Otwocku oraz z Centralnego Archiwum Wojskowego. Warto byłoby poszerzyć kwerendę o Archiwum Zakładu Historii Ruchu Ludowego w Warszawie, czy Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego w Warszawie⁴.

Książka jest ciekawą lekturą przeznaczoną głównie dla historyków zajmujących się gospodarką II Rzeczypospolitej, regionalistów, a także pasjonatów historii.

Monografia Arkadiusza Zawadzkiego składa się z sześciu rozdziałów, bardzo szczegółowo rozbudowanych, zakończenia, wykazu fotografii (fot. 44), wykazu aneksów (97), bibliografii i bardzo rozbudowanego spisu treści. Rozdziały zasadnicze stanowiące o gospodarce, czyli rolnictwo i przemysł, rozbudowane są proporcjonalnie i szczegółowo opisane. Całość pracy liczy 600 stron, z czego od strony 401 zaczynają się aneksy, czyli $\frac{2}{3}$ stanowi tekst zasadniczy monografii. Aneksy zajmują $\frac{1}{3}$ całości dzieła i wydaje się, że są zbyt rozbudowane. W sumie doliczyć się można 97 różnego rodzaju tabel, wykresów, diagramów. Tabele są poprawnie i konsekwentnie opisane, bardzo estetyczne, oznaczone kolorem. Naszym zdaniem część tabel swobodnie można by umieścić pod tekstem, co byłoby czytelniejsze dla czytelnika. Równie estetyczne są diagramy i wykresy. Gama oznaczeń przy użyciu zaledwie dwóch kolorów jest bardzo szeroka. Podkreślamy, iż największy problem miałyśmy z porównywaniem dwóch map doklejonnych i rozkładanych na stronie 565 i 566. Dokumenty typu ustawa, taryfa i rozporządzenie są wyodrębnione w formie załącznika, natomiast tekst ustawy można by było pominąć i odesłać do Dziennika Ustaw RP.

Zdaniem Autora, zasadniczym celem monografii jest odpowiedź na pytanie: Jaką pozycję zajmował region Południowego Podlasia w systemie gospodarczym II Rzeczypospolitej oraz rozważenie kwestii, czy był to region nowoczesny czy też zacofany pod względem ekonomicznym i czy w ciągu 21 lat niepodległości można mówić o postępie? Po przeczytaniu 393 stron w *Zakończeniu* spodziewałyśmy się odpowiedzi Autora na postawione we *Wstępie* pytania. Mamy wrażenie, że A. Zawadzki bał się udzielić odpowiedzi, a dołączone aneksy miałyby spowodować, że czytelnik po analizie odpowie na nie sam? W *Zakończeniu* Autor zamiast uzasadnienia stawia kolejne pytanie: Czy w takim razie, w świetle przedstawionych w niniejszej pracy informacji, można odpowiedzieć na pytanie o poziom rozwoju ekonomicznego regionu? W tym miejscu wołałybyśmy przeczytać odpowiedź Autora, dojść do własnych wniosków poprzedzonych lekturą, ale niestety w tekście nie do końca znajdujemy odpowiedź na to pytanie.

A. Zawadzki, pisząc o powiecie węgrowskim, wykorzystał następujące publikacje: *Węgrów: dzieje miasta i okolic 1441–1944*, pod red. A. Kołodziejczyka i T. Swata, Węgrów 1991; M. Czapskiego, *Życie towarzyskie i wszelakie życie Węgrowa, Lata 1920–1929*, Węgrów 1998⁵; T. Szczechury, *Dzieje powiatu węgrowskiego od czasów najdaw-*

⁴ W Archiwum Zakładu Historii Ruchu Ludowego w Warszawie znajdują się bogate dokumenty dotyczące spółdzielczości w powiecie węgrowskim m.in.: AZHRL, sygn. 0-284 i sygn. P-170.

⁵ Autor zaklasyfikował publikację w *Bibliografii do Opracowań typu Monografie i syntezy*, tymczasem są to wspomnienia napisane po 60 latach.

niejszych do 1970 r.⁶ oraz jeden periodyk wydawany w roku 1920 „Tygodnik Informacyjny na Pow. Węgrowski”⁷. Analizując tekst odnośnie powiatu węgrowskiego, lakoniczne wzmianki (zapewne ze względu na brak materiału) o nim znajdujemy jedynie na: s. 73 – wymienienie największych właścicieli ziemskich; s. 140 – cytat dotyczący wizytacji majątku Ruchna; s. 167 – informacja w przypisie; s. 184 – informacja w przypisie; s. 198 i 204 – wzmianka o hucie „Siła”; s. 210 i 211 – wymienienie nazw: Fabryka Odlewów Żelaznych i Narzędzi Rolniczych; s. 336 – wzmianka w przypisie dotycząca Komunalnej Kasy Oszczędności powiatu węgrowskiego; s. 337 – wzmianka w przypisie dotycząca, iż w powiecie łukowskim, sokołowskim i węgrowskim funkcjonowało od 9 do 15 spółdzielni (dane wg Okręgowego Związku Spółdzielni Rolniczych i Zarobkowo-Gospodarczych RP w Lublinie na koniec 1936 r.) oraz Warsztaty Mechaniczne „Ostrówek” braci Perliss. Powiat węgrowski zauważony jest jedynie pod kątem tych dwóch fabryk i raz pojawia się informacja o kółkach rolniczych, która dostarcza kolejnych niejasności. Arkadiusz Kołodziejczyk⁸ podaje 34 kółka rolnicze, tymczasem Arkadiusz Zawadzki – 36⁹.

W rozdziale 2 *Rolnictwo i leśnictwo* na s. 61 (w podrozdziale 2.2.1. *Struktura użytkowania gruntów*) Autor wspomniał o nielicznych gospodarstwach sadowniczych i ogrodnictwie, które dla gospodarki omawianego terenu nie miało znaczenia. Ogranicza się do wymieniania najważniejszych jego zdaniem, istniejących w powiatach: sokołowskim, siedleckim i garwolińskim. W powiecie węgrowskim w miejscowości Sinołęka funkcjonował sad, liczący powyżej 100 ha dr. Władysława Filewicza¹⁰. Ze względu na zasługi Filewicza w sadownictwie Ministerstwo Rolnictwa powołało w Sinołęce Stację Doświadczalną, finansowaną ze środków państwowych. Uważamy, że ze względu na obszar, jak i uprawę, gospodarstwo było warte zainteresowania Autora.

⁶ Ze względu na liczne błędy merytoryczne nie został dopuszczony do druku przez Ludową Spółdzielnię Wydawniczą. List od redakcji LSW do autora w posiadaniu autorkę recenzji.

⁷ Tylko ten jeden periodyk dostępny jest w wersji elektronicznej na stronie Mazowieckiej Biblioteki Cyfrowej. Okres międzywojenny nie przyniósł na terenie powiatu węgrowskiego narodzin lokalnej gazety. Ukazywały się jedynie periodyki o charakterze urzędowym (zachowane w zbiorach Biblioteki Narodowej). Od 1919 r. „Gazeta Urzędowa na Powiat Węgrowski”, zaplanowana jako tygodnik, od numeru 24 z 1919 zmieniła nazwę na „Gazeta Urzędowa Starostwa Węgrowskiego”, a od numeru 21 z 1920 wydawana pod nazwą „Gazeta Urzędowa Wydziału Powiatowego Powiatu Węgrowskiego”. Przez zarząd Związku Oddziału Powiatowego Związku Polskiego Nauczycielstwa Szkół Powszechnych w Węgrowie wydawany był kwartalnik „Związkowiec” omawiający sprawy społeczno-oświatowe i społeczno-gospodarcze. Wydawany był od października 1930 do października 1931 r. Wiele kwestii związanych z miastem i jego rozwojem można znaleźć na łamach ówczesnej prasy warszawskiej, siedleckiej i lubelskiej. Wielu okolicznych mieszkańców korespondowało z węgrowskiego dostarczając wiadomości o najciekawszych wydarzeniach i sytuacji w powiecie. Podobnie jak relacje z węgrowskiego ukazywały się niejednokrotnie informacje na temat sokołowskiego i garwolińskiego chociażby na łamach: „Głos Podlasia”, „Gazeta Podlaska”, „Gazeta Świąteczna”, „Nowa Gazeta Podlaska”, „Praca”, „Młoda Wieś”, „Przewodnik Gospodarski”, „Świat”, „Tygodnik Ilustrowany”, „Ziemiańska”, „Zorza”.

⁸ A. Kołodziejczyk, *Problemy gospodarcze Węgrowa i powiatu*, [w:] *Węgrow: dzieje miasta i okolic 1441–1944*, pod red. A. Kołodziejczyka i T. Swata, Węgrow 1991, s. 277–293.

⁹ A. Zawadzki, *Gospodarka Południowego Podlasia w latach 1918–1939...*, s. 146.

¹⁰ *Rolnictwo powiatu węgrowskiego*, „Przewodnik Gospodarski”, 1936, nr 5; *Miesięczne kursy sadownicze w Sinołęce*, „Pszczelarz Polski i Ogród”, 1932, nr 3; *Doświadczalna stacja sadownicza w Sinołęce*, „Sad i Owoce”, 1939, nr 2.

W podrozdziale 2.4.4. *Hodowla koni* Autor dzieli konie na dwa gatunki: konie pociągowe oraz do celów wojskowych. Nie podaje, gdzie były hodowane, kto był największym ich hodowcą. Naszym zdaniem, informacja o Janowie Podlaskim jest zbyt lakoniczna. Twórca recenzowanego studium zapomniał dodać, że konie pełnej krwi hodowano również w celach hazardowych, dzięki czemu rozwinęły się wyścigi na Służewcu. Największym ich hodowcą byli hrabiowie: Zdzisław Zamoyski, Józef Hornowski, Eryk Kurnatowski¹¹ i Jan Cielecki¹². Na s. 112 tego samego rozdziału Autor pisze: „Przede wszystkim koń był dla ówczesnych rolników jedyną dostępną siłą pociągową, bez której nie można było się oprzeć”. Tymczasem zaraz po odzyskaniu niepodległości na łamach „Przewodnika Kółek i Spółek Rolniczych”¹³ trwała polemika Józefa Kłębowskiego z korespondentami: „Kto w krowy orze, ten ma chleb w komorze”. Autor przekonywał czytelników o możliwościach zastąpienia w małych gospodarstwach drogich w utrzymaniu koni – krowami. Pisał, że nauczanie krów chodzenia w zaprzęgu po dwie godziny rano i dwie wieczorem nie odbija się ani na ich zdrowiu ani na mleczności. Polemika w prasie trwała kilka lat. Czytelnicy opisywali swoje spostrzeżenia na ten temat i wymieniali się doświadczeniami. Jednym ze stałych korespondentów był Seweryn Klem, właściciel 40-morgowego gospodarstwa, mieszkaniec powiatu garwolińskiego, węgrowskiego i sokołowskiego.

W podrozdziale 2.5.2. *Oświata rolnicza* Autor wymienia różne formy edukacji: szkoły rolnicze, kursy, pokazy¹⁴. Ich charakterystykę ogranicza do szkół rolniczych: Sejmikowej Szkoły Rolniczej w Siedlcach, Sejmikowej Szkoły Rolniczej w Miętmem w powiecie garwolińskim, Dwuzimowej Szkoły Rolniczej Męskiej w Komarówce Podlaskiej w powiecie radzyńskim, Sejmikowej Żeńskiej Szkoły Rolniczej w Izdebnie w powiecie garwolińskim. Nie podaje przyczyny swojego wyboru. Nadmieniamy, że w omawianym okresie powstawały uniwersytety wiejskie, jeden z nich funkcjonował w Sadownem¹⁵. Na terenie powiatu węgrowskiego działało Okręgowe Towarzystwo Rolnicze, które zajmowało się organizowaniem kursów¹⁶ i pokazów. W skład rady wchodziło 5 członków z czego 3 było posłami¹⁷.

Biorąc pod uwagę, że nie każdy czytający zna omawiany teren, zabrakło nam w tekście krótkiej charakterystyki powiatów, encyklopedycznej nawet informacji na ich temat: wielkość gmin w obrębie powiatu, gminy miejskie, osady fabryczne, dostępność do kolei. Szkoda, że Autor nie opisuje sytuacji ekonomicznej i gospodarczej w poszczególnych powiatach przed 1918 r. i tym samym nie wskazuje,

¹¹ Pięciokrotny zdobywca Wielkiej Warszawskiej.

¹² „Jeździec i Hodowca”, 1937, nr 29; tamże, nr 11.

¹³ „Przewodnik Kółek i Spółek Rolniczych”, 1918, nr 8, s. 141–142; *Polemika Klemma*, tamże, 1919, nr 5, s. 83–84.

¹⁴ Więcej: T. Szczuchura, *Ruch ludowy w powiecie węgrowskim w latach 1905–1949*, mps., Archiwum Zakładu Historii Ruchu Ludowego (dalej: AZHRL), sygn. 0-284; W. Okulus, *50 lat życia, pracy, walki na terenie powiatu węgrowskiego 1910–1960*, mps., AZHRL, sygn. P-170, zbiory MBP w Węgrowie; Cz. Wycech, *Wspomnienia 1905–1939*, Warszawa 1969.

¹⁵ *Kurs i Uniwersytet Wiejski w Sadownem*, „Siew”, 1933, nr 3.

¹⁶ „Świat”, 1912, nr 31, „Przewodnik Gospodarski” 1931, nr 14.

¹⁷ Edward Paczóska (1878–1942), Ignacy Tomaszewicz (1888–1959) i Maria Holder-Egger (1875–1941).

czym był spowodowany nierównomierny ich rozwój. Co prawda A. Zawadzki we *Wstępie* zapowiada, że analizuje sytuację gospodarczą w dziewięciu, a po 1932 r. ośmiu powiatów, ale mamy wrażenie, że bliższe mu są powiaty: siedlecki, łukowski i bialski.

W podrozdziale 2.5.3. *Kółka rolnicze i spółdzielnie rolnicze*, zabrakło nam informacji o spółdzielniach funkcjonujących na omawianym terenie¹⁸: Spółdzielni „Rolnik”¹⁹, „Jutrzenka”²⁰, „Społem”²¹, spółdzielniach mleczarskich²² i kredytowych²³, a co za tym idzie w aneksie brakuje informacji na temat ich obrotów, przychodów oraz liczby członków²⁴.

W rozdziale 3 *Przemysł* oczekiwaliśmy szczegółowego opisu działalności i produkcji zakładów przemysłowych, oczywiście wszystkich funkcjonujących na omawianym terenie, również reaktywowanych. Autor zaś analizuje działalność jedynie Podlaskiej Wytwórni Samolotów w Białej Podlaskiej i częściowo cukrowni Elżbietów w Sokołowie Podlaskim.

A. Zawadzki, opisując spółdzielczość poruszył tylko zarys problematyki. Przedstawiając ten temat opierał się również na źródłach narracyjnych, lecz korzystał tylko z pamiętnika Szczepana Ciekota²⁵, natomiast warto wspomnieć o reminiscencjach Tomasza Kazimierowicza zatytułowanych *Moja droga życia. Wspomnienia*²⁶, w których autor unaocznia realia życia spółdzielczego zarówno w Siedlcach, jak i w regionie, a także porusza kwestie polityczne oraz ludowej oświaty. Poza T. Kazimierowiczem na uwagę zasługuje również Edward Podniesiński, który zebrał wspomnienia żyjących jeszcze działaczy pszczelarskich, ogrodniczych, a także członków ich rodzin i wydał książkę pt.: *Moje Ojczyzny: zbiór wspomnień ogrodników, pszczelarzy i ich sympatyków. Część I region siedlecki i sokołowski*²⁷, ukazującą historię rozwoju pszczelarstwa i ogrodnictwa w regionie siedleckim i sokołowskim.

Autor w pracy bazował tylko na trzech reminiscencjach, a można jeszcze oprócz w/w wymienić Williama Dunwilla (Witolda Duniłłowicza), *Trzy kolory mojego życia*, Warszawa 2000, który przedstawiał po części życie gospodarcze, administracyjne oraz kulturalne, a także społeczeństwo żydowskie. Kolejną pozycją to *Kronika rodziny*

¹⁸ *Rolnictwo powiatu węgrowskiego*, „Przewodnik Gospodarski”, 1936, nr 5; T. Szczuchura, *Ruch ludowy w powiecie węgrowskim w latach 1905–1949*, mps. AZHRL, sygn. 0-284.; W. Okulus, *50 lat życia, pracy, walki na terenie powiatu węgrowskiego 1910–1960*, mps. AZHRL, sygn. P-170, zbiory MBP w Węgrowie; „Gazeta Gospodarska”, 1927, nr 27; „Gazeta Gospodarska”, 1927, nr 37; „Gazeta Gospodarska”, 1928, nr 46.

¹⁹ „Przewodnik Gospodarski”, 1936, nr 5. Spółdzielnia „Rolnik” w okresie od 1924 do 1930 r. zrzeszała 439 członków, zysk w 1934 r. wyniósł 2530 zł.

²⁰ „Przewodnik Gospodarski”, 1936, nr 5.

²¹ Liczba członków spółdzielni w latach 1917–1930 wynosiła 650.

²² W okresie od 1923 do 1930 r. w powiecie węgrowskim powstało 13 spółdzielni mleczarskich.

²³ Na terenie powiatu węgrowskiego do 1925 r. funkcjonowało 12 Kas Stefczyka, zrzeszających 670 członków.

²⁴ M. G. Brodziński, *Oblicza polskiej spółdzielczości wiejskiej: – geneza – rozwój – przyszłość*, Nowy Dwór Mazowiecki 2014; „Gazeta Gospodarska”, 1927, nr 13; „Przewodnik Gospodarski”, 1936, nr 5; „Gazeta Gospodarska”, 1928, nr 30; „Gazeta Gospodarska”, 1929, nr 18.

²⁵ Sz. Ciekot, *Wspomnienia 1885–1964*, Warszawa 1969.

²⁶ T. Kazimierowicz, *Moja droga życia. Wspomnienia*, Warszawa 1976.

²⁷ E. Podniesiński, *Moje Ojczyzny: zbiór wspomnień ogrodników, pszczelarzy i ich sympatyków. Część I region siedlecki i sokołowski*, Siedlce 2002.

Miłkowskich obywateli miasta Siedlce i spokrewnionych z nią rodzin Moritzów i Stodkiewiczów, która składa się z dwóch części, opublikowanych w formie broszurek w Siedlcach w 2002 r., i pochodzących z serii *Z dziejów ziemi najbliższej*. Warto wspomnieć również o Zofii Martyniuk, *Moje Siedlce. Wspomnienia z młodości* (Siedlce 2007), która przedstawia kwestie handlu, przemysłu oraz kultury, a także ukazuje społeczeństwo żydowskie.

W publikacji wykorzystane zostały zbiory ikonograficzne przede wszystkim z Bialskiej Biblioteki Cyfrowej oraz w niewielkim stopniu zbiorów własnych Autora. Natomiast uważamy, iż warto by było prześledzić i skorzystać ze zbiorów np.: Muzeum Południowego Podlasia w Białej Podlaskiej, Muzeum Regionalnego w Łukowie, Muzeum Regionalnego w Siedlcach, Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Międzyrzeczu Podlaskim, a także ze zbiorów prywatnych. Wspominając o zbiorach ikonograficznych warto dodać, iż w recenzowanym studium pod zamieszczonymi ilustracjami na s. 331, 376 występuje błąd w opisie źródłowym, gdyż tytuły publikacji, z których zaczerpnięte są fotografie nie są napisane kursywą, mianowicie: *Monografia powiatu radzyńskiego*, pod red. B. Międzybłockiego, Radzyń Podlaski 1930, s. 78 oraz *Powiat Siedlecki*, praca zbiorowa pod red. Cz. Górskiego, Siedlce 1935, s. 106. Przedstawiamy kolejny przykład dotyczący niejednolitego zapisywania źródeł pod fotografiami – wystarczy porównać s. 212 ze s. 215. Na jednej stronie Autor napisał *Źródło: Zbiory własne* w nawiasie, natomiast na s. 215 zapisane jest bez nawiasu.

Nadmienić można, iż *Bibliografia* jest nieadekwatna do treści książki, mianowicie Autor korzystał z dwóch wydań *Pomoc czy przeszkoda? Rola tradycji w odbudowie polskiej spółdzielczości*, praca zbiorowa pod redakcją naukową Zofii Chyry-Rolicz, wydanie I miało miejsce w Siedlcach w 2004 r., natomiast kolejne rok później (2005 r. – wydanie II).

Zauważyć można również inne błędy w *Bibliografii*, gdyż pozycja Ptasieński C., *Rzemiosło w Polsce współczesnej* (Lublin 1933) występuje dwa razy w *Monografiach i syntezach* (gdzie powinno być „Ptasieński C.”, a jest „Ptasieńskiego C.”) oraz w *Artykułach i rozdziałach prac zbiorowych*. Prawidłowo powinna być umieszczona w monografiach. Mankamentem jest również to, iż np. wydawane przez Archiwum Państwowe w Siedlcach „Prace Archiwalno-Konserwatorskie na Terenie Województwa Siedleckiego” zarówno w przypisach i *Bibliografii* Autor pisał z małych liter. Podobnie małymi literami są zapisane również inne czasopisma jak: „Tygodnik Informacyjny na Pow. Węgrowski” czy „Gazeta Urzędowa Powiatu Konstantynowskiego”. Natomiast napisana z dużych liter *Encyklopedia nauk politycznych* powinna być z małych.

Arkadiusz Zawadzki wymienia artykuł Martyny Jurzyk, *Rzemiosło siedleckie w latach wielkiego kryzysu gospodarczego*, opublikowany w pracy *V wieków dziejów Siedlec*²⁸, natomiast autorka popełniła również artykuł pt.: *Podlaska Wystawa Rzemieślnicza w Siedlcach 1935 r. jako forma promocji rzemiosła*, „Szkice Podlaskie”, z. 15, 2007, s. 180–189. Do *Bibliografii* można by było dodać jeszcze następujące pozycje, mianowicie: Henryka Mierzwińskiego, *Biała Podlaska w latach 1918–1939*, Biała Podlaska

²⁸ M. Jurzyk, *Rzemiosło siedleckie w latach wielkiego kryzysu gospodarczego*, [w:] *V wieków dziejów Siedlec*, pod. red. D. Grzegorzczaka i P. Matusaka, Siedlce 2011.

2010; *Przemiany administracyjno-gospodarcze na Ziemi Łosickiej: XV–XXI wiek*, pod red. Arkadiusza Indraszczyka, Warszawa–Łosice 2006; *Dzieje Ziemi Łosickiej: z historii mniejszości narodowych, kulturowych i religijnych*, pod red. Arkadiusza Indraszczyka, Warszawa–Łosice 2010; Antoniego Wintera, *Drukarstwo siedleckie*, „Szkice Podlaskie”, z. 3, 1988, czy książkę Agnieszki Gątarczyk, *Seweryn Książę Czetwertyński. Biografia*, Radzyń Podlaski 2007.

Trzeba przyznać, iż recenzowana publikacja jest bardzo estetyczna, wydana w wygodnym do czytania formacie i z przyjemną dla oka czcionką. W recenzowanej monografii zastosowano podwójną żywą paginę, nie stosowaną w przypadku dzieł jednego autora, a sporadycznie stosowaną w dziełach typu encyklopedie i słowniki. Pogrubione informacje: o rozdziale, podrozdziale oraz nazwisku autora i tytule dzieła nie niosą dla czytelnika dodatkowych informacji, spełniają raczej walory estetyczne i zdaniem fachowców skracają kolumnę. Publikacja zawiera twardą okładkę, która przedstawia rozmyty fragment mapy. Pomimo rozmycia można dopatrzeć się następujących miejscowości jak: Białystok, Słonim, Kobryń. Wymienione miasta symbolizują, iż okładka jest nieadekwatna do tytułu książki, ponieważ przedstawia Polesie, a nie Południowe Podlasie. Warto nadmienić, iż za ten aspekt odpowiedzialne jest wydawnictwo.

Autor wspomina we *Wstępie*, że praca jest nieco rozbudowaną rozprawą doktorską i ma nadzieję, że wypełnia lukę informacyjną w historiografii Południowego Podlasia. Książka jest publikacją naukową i przy omawianiu zagadnień z gospodarki nie można jej w żaden sposób pominąć. Jednocześnie ukazuje jak wiele jeszcze zagadnień gospodarczych omawianego terenu czeka na dokładne opracowanie. Arkadiusz Zawadzki za włożoną pracę w stworzenie monografii zasługuje na uznanie. Od lat nie została wydana książka o podobnym, nie łatwym do opracowania temacie. Nadmienić należy, że recenzowana monografia nie należy do łatwych lektur.

Reasumując należy podkreślić, iż brakuje w omawianej pozycji podsumowania, na czym oparty był nierównomierny rozwój regionu, jak również porównania na tle województwa lubelskiego czy też innych części kraju. W małym stopniu wykorzystano prasę regionalną z lat 20. i 30. XX w. Publikacja nie posiada indeksów. Szczególnie doskwiera brak indeksu geograficznego – najważniejszego w tym przypadku aparatu informacyjnego książki, przez to utrudnia analizę wybiórczą i porównawczą treści dzieła. Przydatny byłby również indeks nazw zakładów rzemieślniczych i przemysłowych. Z kolei pochwalić należy Autora za zestawienia statystyczne. Praca ta, stanowi ciekawy dla historyków i regionalistów materiał badawczy.

BIBLIOGRAFIA CYTOWAŃ

- Brodziński M.G., *Oblicza polskiej spółdzielczości wiejskiej: – geneza – rozwój – przyszłość*, Nowy Dwór Mazowiecki 2014.
- Ciekot Sz., *Wspomnienia 1885–1964*, Warszawa 1969.
- Czuchryta A., *Przemysł rolno-spożywczy w województwie lubelskim w latach 1918–1939*, Lublin 2008.
- Jurzyk M., *Rzemiosło siedleckie w latach wielkiego kryzysu gospodarczego*, [w:] *V wieków dziejów Siedlec*, pod. red. D. Grzegorzczuka i P. Matusaka, Siedlce 2011.

- Kazimierowicz A., *Moja droga życia. Wspomnienia*, Warszawa 1976.
- Kołodziejczyk A., *Problemy gospodarcze Węgrowa i powiatu*, [w:] *Węgrów: dzieje miasta i okolic 1441–1944*, pod red. A. Kołodziejczyka i T. Swata, Węgrów 1991, s. 277–293.
- Podniesiński E., *Moje Ojczyzny: zbiór wspomnień ogrodników, pszczelarzy i ich sympatyków. Część I region siedlecki i sokołowski*, Siedlce 2002.
- Zawadzki A., *Gospodarka Południowego Podlasia w latach 1918–1939*, Wydawnictwo Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach, Siedlce 2014.
- Wycech Cz., *Wspomnienia 1905-1939*, Warszawa 1969.